

EVA SERRA (1942-2018). SAVIESA, GENEROSITAT I COMPROMÍS. HISTÒRIA, SOCIETAT I PAÍS

JOSEP CAPDEFERRO, IMMA MUXELLA, MIQUEL PÉREZ LATRE,
JOAN PONS ALZINA I M. ÀNGELS SANLLEHY¹

Aquest és un obituari d'emergència escrit per part de cinc persones que, més enllà de l'amistat amb la mestra traspassada, havíem treballat recentment o estàvem col·laborant amb ella. Compartíem molts projectes i idees, ens quedaven un munt de ratlles per escriure plegats. Aquestes que llegiu, forçosament provisionals, en equip —seguint el seu esperit—, estan amarades de dolor. Rere la seva aparent fragilitat física, Eva Serra era una dona extremament forta i combativa. Se n'ha anat massa aviat. Per ella i per molts altres, continuarem defensant un món més just i un país lliure.

TRAJECTÒRIA VITAL: COMPROMÍS I COHERÈNCIA

Eva Serra i Puig va néixer a Barcelona el 27 de juliol de 1942, filla de l'arqueòleg Josep de Calassanç Serra i Ràfols (1900-1971) i d'Isabel Puig i Pardellà (1920-1991).² Eva fou la gran de quatre germans, la seguiren Blanca, Elies i Josep de Calassanç.³ La seva infantesa va transcórrer en els anys foscos de l'exili interior que hagué de patir el seu pare, i que tan bé qualificava com a període de «repressió,

1. E-mail: josep.capdeferro@upf.edu

2. L'Eva recordava els seus orígens humils. L'avi patern, professor d'ensenyament secundari, procedia per part de pare d'uns venedors d'espardenyes de Sabadell i, per part de mare, d'uns comerciants de vins i aiguardents vilafraquins. La família materna eren pescadors de Vilanova i la Geltrú. EVA SERRA (2013), *Josep de C. Serra i Ràfols: semblança biogràfica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

3. Elies va morir el 1949, a un any i mig d'edat. Josep de Calassanç, conegut com Cala, va morir el 2011, als seixanta anys.

JOSEP CAPDEFERRO, IMMA MUXELLA, MIQUEL PÉREZ LATRE,
JOAN PONS ALZINA I M. ÀNGELS SANLLEHY

represàlies i represa de l'arqueologia catalana». ⁴ La seva primera etapa vital fou a Sant Andreu del Palomar. Va cursar l'ensenyament primari a l'Escola Municipal del Parc del Guinardó i el secundari a l'Institut Verdguer del Parc de la Ciutadella. Els estudis superiors els va iniciar, el 1960, a la Universidad de la Laguna (Tenerife), on el seu oncle Elies Serra i Ràfols (1898-1972) era catedràtic d'història. Hi féu dos cursos. Les circumstàncies familiars i la precarietat econòmica d'uns anys difícils van portar les germanes Serra —còmplices, amigues, companyes de lluita durant tota la vida— a una universitat llunyana. Una universitat on, precisament per acollir alguns professors desterrats de la Península, s'hi respirava, en ple règim franquista, una certa obertura intel·lectual.

L'any 1967, Eva es va llicenciar en Història per la Universitat de Barcelona i va presentar la tesi de llicenciatura «Els cereals a la Barcelona del segle XIV». El 1978 va defensar a la mateixa universitat la seva tesi doctoral, dirigida per Emili Giralt, amb el títol: «La societat rural catalana del segle XVII: la baronia de Sentmenat, un exemple local del Vallès Occidental (1590-1729)». Fou qualificada amb *excel·lent cum laude* i obtingué el Premi Extraordinari. En la formació d'Eva Serra també va ser decisiu el fet de freqüentar els Estudis Universitaris Catalans, que anaven sortint de la clandestinitat. ⁵

La carrera acadèmica i docent la va desenvolupar essencialment a la Universitat de Barcelona, des de 1985, com a professora titular d'Història Moderna de la Facultat de Geografia i Història. S'hi va jubilar el 2012, i en fou professora emèrita fins al 2014, després de més de trenta anys de vinculació a aquesta universitat. També va ser professora, en els seus inicis com a docent, a la Universitat Autònoma de Barcelona, i un altre període a la Universitat Pompeu Fabra, a l'Institut d'Història Jaume Vicens i Vives creat l'any 1991, on va ser requerida per Josep Fontana. ⁶

4. Eva SERRA; Blanca SERRA (2013), «Repressió, represàlies i represa en l'arqueologia catalana (de 1939 a finals de la dècada de 1940): notes sobre Josep de Calassanç Serra i Ràfols», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 24, p. 101-123.

5. Hi va rebre classes de professors com Jordi Rubió i Balaguer, Miquel Coll i Alentorn, Ramon Aramon, Ferran Soldevila, Joaquim Molas o Jordi Carbonell.

6. Segons dades del directori de la Universitat de Barcelona: «[...] Professora titular d'Universitat des del 10 de gener de 1985. Ha estat professora de la Universitat Autònoma de Barcelona (1-X-1970 a 31-XII-1974), de la Universitat de Barcelona (14-X-1974 a 31-VIII-1991), de la Universitat Pompeu Fabra (1-IX-1991 al 30-IV-1997) i de la Universitat de Barcelona des de l'1 de maig de 1997 [...]». <http://www.ub.edu/historiamoderna/miembros/eva-serra-i-puig/> (consultada el 6 de juliol de 2018).

En paral·lel a la seva trajectòria acadèmica intensa i brillant, li agradava reconèixer els cercles historiogràfics —o no historiogràfics— extraacadèmics i la seva labor de recerca i difusió. Considerava molt meritòria i necessària la tasca dels investigadors locals i dels col·lectius socials. Plantejava una interpretació històrica amb preguntes arriscades que fessin avançar en la recerca i la construcció nacional. Valorava la qualitat literària dels textos històrics i la implicació política dels seus autors, i així reconeixia figures com Ferran Soldevila o Núria Sales. Féu un pas meditat i decidit de la història econòmica a la institucional, tot remarcant que les institucions catalanes d'època moderna foren més de resistència que no pas d'autogovern. Alhora, feia palesos els costos socials de tot, tant en la relectura del tema remença com en la reinterpretació del creixement del segle XVIII. Volia fer —i feia— una història compromesa i honesta.⁷ Ha deixat una obra sòlida i ben travada, sempre amb mirada llarga, però sense negligir els detalls.

Bona persona, propera dels més febles, era una dona d'una curiositat i una intel·ligència extremes, sabia llegir amb gran clarividència no sols els documents històrics, sinó també obres de creació, literària i artística, per entendre tota la societat, el seu funcionament i les seves contradiccions. En aquest sentit, els viatges eren per a ella una manera de comprendre el món. L'observació dels paisatges, les poblacions, les tradicions, els ritus, tot era un gaudi, i alhora un aprenentatge, enriquit sempre amb el bagatge cultural propi.

La seva implicació política fou sòlida. Va militar als anys seixanta al Front Nacional de Catalunya, el 1969 va ingressar al PSAN, el 1974 al PSAN-P i el 1979 a l'IPC. Sempre va defensar amb fermesa els seus ideals independentistes d'esquerres. Volia unir en un mateix combat, a favor dels Països Catalans, l'alliberament nacional i el de classe, per la qual cosa fou detinguda i represaliada en diverses ocasions.⁸ Va tenir una participació molt activa en plataformes com

7. La seva carrera acadèmica havia estat, en certa manera, un refugi en els moments d'absència d'un marc polític i professional adequat. El fet de no militar al PSUC li va fer difícil l'accés a determinats cercles i persones. «Eva Serra: la funció de l'historiador, ara i aquí», *L'Avenç*, núm. 52, setembre de 1982, p. 63-65. «Eva Serra: "Les xifres, molt sovint, són ideologia"», *El País*, 16 de juny de 1988, *Quadern*, p. 4-5 (entrevista feta per J. D. Domènech i M. Casals).

8. Els anys 1977, 1980 i 1981 fou posada a disposició del Tribunal de Orden Público de Madrid, se li aplicà la Llei antiterrorista i va patir tortures. A partir del març de 1982 va passar un mes i mig en presó preventiva acusada d'apologia de la rebel·lió, per participar en la manifestació contra la LOAPA encapçalant una gran pancarta que reclamava «Independència». August Gil Matamala n'assumí la defensa. Va sortir absoluta de totes les acusacions.

JOSEP CAPDEFERRO, IMMA MUXELLA, MIQUEL PÉREZ LATRE,
JOAN PONS ALZINA I M. ÀNGELS SANLLEHY

el Comitè Català contra la Constitució Espanyola (any 1977 i següents) i els Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans. Posteriorment, va col·laborar activament en moviments com la Plataforma pel Dret de Decidir (2006 i següents), en tot el moviment de les Consultes Populars sobre la Independència (2009-2011), en la construcció de l'Assemblea Nacional Catalana, la consulta participativa del 9-N de 2014 i el Referèndum de l'1 d'octubre de 2017. Els últims anys col·laborava activament en campanyes de l'Assemblea Nacional Catalana, especialment a través de la territorial de les Corts, el seu barri.

El darrer llegat d'Eva Serra han estat unes síntesis magistrals de la seva recerca i també de la seva vida. Són treballs fets amb senzillesa i profunditat, ben documentats, des del sentiment i l'erudició: l'estudi biogràfic sobre el seu pare, citat a la nota 4, o el repàs de la historiografia catalana moderna dels darrers anys.⁹ Dues formes d'explicar-nos la seva trajectòria vital; els orígens, la família, l'època, el combat, el compromís, la lleialtat, la trajectòria de lluita i resistència, i alhora els fruits del seu mestratge.

PRODUCCIÓ CIENTÍFICA: ELS DETALLS AL SERVEI DEL CONJUNT

La producció científica d'Eva Serra té dues característiques molt destacades: la poca presència de monografies en comparació a la gran profusió d'articles i col·laboracions, i la gran diversitat de temes abordats al llarg de la seva carrera. La primera era fruit de la seva gran generositat: Eva Serra gaudia molt del debat i de l'intercanvi d'idees, i això li feia valorar extraordinàriament els treballs en equip, com es veurà més avall; a més, tenia una predisposició total per col·laborar en qualsevol publicació, per modesta que fos, que li demanés un article. La diversitat temàtica la devem a la seva insaciable curiositat. Cada vegada que Eva Serra llegia un document o parlava d'un tema determinat, hom li veia brillar els ulls petits i vius, gairebé se sentia com el seu cervell feia un miler de connexions per segon i de seguida sorgien les preguntes, les relacions amb altres fets, les possibles implicacions, el grapat de fonts que se li acudien per poder informar-se... En definitiva, l'esperit de la recerca es posava en marxa.

9. Eva SERRA (2014), «Un quart de segle d'història moderna de Catalunya, balanç historiogràfic aproximatiu», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 25, p. 299-328.

En el seu cas, els temes d'investigació no van ser mai seqüencials, sinó acumulatius: així, mentre feia estudis sobre la legislació derivada de Corts, encara es mostrava interessada sobre les implicacions del delmar en gra o en garba que ja havia apuntat a la seva tesi doctoral. Paral·lelament a les grans línies d'investigació que la van ocupar i que explicarem a continuació, va dedicar temps a un seguit d'altres temes com la situació de les dones a l'època moderna, les condicions de vida dels galiots, semblances d'erudits o articles sobre historiografia. A Eva Serra li agradava explicar que va començar en el món de la recerca històrica comptant grans. Com ja hem indicat, la seva tesi de llicenciatura havia tractat sobre l'abastament de gra a la Barcelona del segle XIV,¹⁰ i la seva tesi doctoral la situaria ja plenament en l'estudi de la història agrària de la Catalunya moderna. La recerca d'Eva Serra partia de l'estudi minuciós de la baronia de Sentmenat per dibuixar el quadre general de les relacions entre senyors i pagesos a la Catalunya del segle XVII. No en feia només un retrat econòmic, sinó que també s'interessava pels conflictes institucionals i el marc legal que afectava la pagesia i la tinença de la terra; així mateix, mitjançant l'ús de documentació judicial i notarial s'apropava a les veus dels protagonistes de la història. La tesi restà inèdita fins deu anys després, quan Josep Fontana la va convèncer per adaptar-la i convertir-la en la monografia *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII: baronia de Sentmenat, 1590-1729*,¹¹ que es publicà amb un pròleg de Núria Sales. Durant aquests deu anys va publicar molts articles derivats de les recerques començades a la seva tesi, com ara «El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe»¹² o «Notes sobre els orígens i l'evolució de l'emfiteusi a Catalunya».¹³ Al mateix temps, Eva Serra començà a interessar-se per altres temes com l'evolució i les estratègies socials i econòmiques seguides per determinats llinatges lligats al poder, com per exemple els Gualbes.¹⁴

10. No fou publicada fins a molts anys després: EVA SERRA (1988), «Els cereals a la Barcelona del segle XIV», a *Alimentació i societat a la Catalunya medieval. Anejos del Anuario de estudios medievales*, p. 71-107.

11. EVA SERRA (1988), *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII: baronia de Sentmenat 1590-1729*, Barcelona, Crítica.

12. EVA SERRA (1980), «El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe», *Recerques*, núm. 10, p. 17-32.

13. EVA SERRA (1986), «Notes sobre els orígens i l'evolució de l'emfiteusi a Catalunya», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 7, p. 127-138.

14. EVA SERRA (1984), «Els Gualbes ciutadans de Barcelona: de la fallida bancària del xv a l'enllaç nobiliari del xvii», a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984: actes*, Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 479-496. EVA SERRA (1990),

JOSEP CAPDEFERRO, IMMA MUXELLA, MIQUEL PÉREZ LATRE,
JOAN PONS ALZINA I M. ÀNGELS SANLLEHY

A principis dels noranta, sense desinteressar-se pel camp català, Eva Serra amplià el seu camp de recerca. Fou l'època dels seus estudis sobre la Guerra dels Segadors,¹⁵ període del qual es convertiria en una de les màximes especialistes. En la seva opinió, el conflicte entre Catalunya i la Monarquia Hispànica no era una mera revolta territorial, com s'havia dit fins aleshores, sinó que es tractava d'una veritable revolució, el xoc entre dues maneres ben diferents d'entendre la societat i la política. Conscient del paper fonamental del dret i de les institucions per entendre la història del país, dedicà més recerques a aquest camp. Els treballs d'Eva Serra mai no consistien en una simple descripció del funcionament i les atribucions de les institucions, sinó que mostraven com reflectien i intentaven resoldre els problemes econòmics i polítics de la societat i esdevenien, així, un element identitari importantíssim compartit per tot el país de manera transversal. Gràcies als seus treballs es van començar a trencar certes visions historiogràfiques que presentaven les institucions catalanes d'antic règim com a antiquades, anquilosades i elitistes. Eva Serra va demostrar que tenien una gran capacitat d'adaptar-se als nous reptes i situacions, així com un elevat grau de representativitat i de renovació interna. Destaquen els seus treballs sobre les Corts catalanes,¹⁶ la Diputació del General,¹⁷ i sobre institucions molt menys conegudes com la vicerègia¹⁸ o el Tribunal de Contrafaccions, del qual parlarem més avall.

«Els Gualbes al segle XVI: la funció pública», a *Jornades d'Història: Antoni Agustí (1571-1586) i el seu temps*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, vol. II, p. 507-534.

15. Eva SERRA (1991), «1640: una revolució política. La implicació de les institucions», *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, p. 3-65. Eva SERRA (1991), «Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors», a *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Història Institucional*, 28, 29 i 30 d'abril de 1988, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, p. 160-167.

16. Eva SERRA (2005), «La vida parlamentària a la Corona d'Aragó, segles XVI i XVII. Una aproximació comparativa», a *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, Barcelona, Parlament de Catalunya - Museu d'Història de Catalunya, p. 501-536.

17. Eva SERRA (2011), «La Diputació del General del segle XVI al XVIII. Balanç historiogràfic i línia interpretativa», a *La Generalitat de Catalunya a través dels segles: commemoració dels 650 anys de la Generalitat. Sessió pública de la Secció Històrico-Arqueològica, Cervera, 28 de maig de 2009*, Barcelona, IEC, p. 69-85.

18. Eva SERRA (2007), «El debat de la vicerègia (1700-1701): baralla judicialista o conflicte polític?», *Revista de Dret Històric Català*, núm. 7, p. 135-148.

UN MESTRATGE GENERÓS I DE PROFIT

Un dels trets característics d'Eva Serra va ser la seva capacitat per encomanar l'entusiasme per la recerca, un estat d'ànim que no era fugaç perquè, tot i les dificultats del context acadèmic del país, anava sempre acompanyat del consell generós i l'orientació adequada per escometre l'estudi dels temes més rellevants. La seva docència i la seva obra van ser sempre i restaran encara durant molt temps farcides de vies obertes a noves recerques. De nous fils per estirar; de relacions temàtiques suggeridores ja esbossades però pendents de desenvolupament; de primers resultats per reprendre, reconsiderar i reforçar. En el contacte personal, en el comentari d'un document o d'una lectura, regalava ben sovint generosament les seves intuïcions a qui li'n demanava la seva visió. Resultat d'aquest capteniment, el seu mestratge va ser determinant en la creació historiogràfica del nostre país durant les darreres dècades, ben sovint més enllà de les cotilles que imposava l'estatus professional dels investigadors als quals va emparar. El contacte amb els alumnes, el despatx sempre obert, fou per a ella una ocasió en la qual canalitzar la seva extrema generositat en la construcció de coneixement. Els textos lliurats, fins i tot els més extensos i feixucs, eren sempre objecte de revisió acurada, de comentaris i de propostes de millora. Cal fer esment també (quan la seva obra completa sigui objecte de compilació es veurà molt clarament) la gran quantitat de ressenyes bibliogràfiques publicades, principalment, a les seves estimades revistes *Afers* i *Recerques*, de les quals fou membre del consell assessor i de redacció respectivament, com indicarem més avall.

La fixació d'un relat historiogràfic per a cada generació era per a ella una cursa de relleus, així que de primer ensenyà els seus alumnes a valorar el cabal rebut. Guardà sempre una estima especial per Emili Giralt —com hem dit, el seu director de tesi doctoral—. A banda d'un bon nombre de tesis de llicenciatura i d'altres treballs de recerca dirigits des dels anys setanta a la Universitat Autònoma de Barcelona, relatius a l'economia i la societat catalana modernes, destaquen les tesis doctorals dirigides durant la seva etapa docent i investigadora a la Universitat de Barcelona i a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives de la Universitat Pompeu Fabra; per ordre cronològic, Jordi Olivares i Periu, *Comunitats rurals en terres de baró: conflictes camperols i litigiositat a la Reial Audiència de Catalunya, 1591-1658* (UPF, 1995); Josep Maria Bringué i Portella, *Comunitats i béns comunals al Pallars Sobirà, segles XV-XVIII* (UPF, 1995); M. Àngels Sanllehy Sabi, *Comunitats, veïns i arrendataris a la Val d'Aran*

JOSEP CAPDEFERRO, IMMA MUXELLA, MIQUEL PÉREZ LATRE,
JOAN PONS ALZINA I M. ÀNGELS SANLLEHY

(s. XVII-XVIII): *dels usos comunals a la dependència econòmica* (UB, 1996); Miquel Pérez Latre, *Diputació i monarquia: el poder polític a Catalunya, 1563-1599* (UPF, 2001); Pere Gifre i Ribas, *En la prehistòria dels hisendats. De senyors útils a propietaris (vegueria de Girona, 1486-1730)* (UdG, 2009); i Imma Muxella i Prat, *La terra en guerra: l'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)* (UB, 2013).

Testimoni de la seva gran influència en la historiografia catalana dels darrers trenta anys és també la redacció de pròlegs i epílegs a reedicions de clàssics com ara *Secrets públics de Gaspar Sala, i altres textos* i la compilació *Escrips polítics del segle XVII* (1995) o la *Práctica y estilo de celebrar cortes en el reino de Aragón, principado de Cataluña y reino de Valencia y una noticia de las de Castilla y Navarra*, d'Antoni de Capmany (2007); i, sobretot (més enllà dels dedicats a les esmentades tesis doctorals dirigides i posteriorment publicades), d'un gran nombre de monografies i treballs de notable rellevància, com ara el de l'obra col·lectiva *Estudis d'història de Corbera de Llobregat* (1991), o els de Jordi Vidal Pla sobre els exiliats filipistes a la Guerra dels Segadors (1984), Joaquim M. Puigvert (*Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud: Riudellots de la Selva*, 1986), Josep Maria Torras i Ribé sobre el gran ministre català del Cinc-cents Pere Franquesa (1998), Miquel de Crusafont i Sabater (*Història de la moneda de la Guerra dels Segadors. Primera República Catalana: 1640-1652*, 2001), Lars Martin Pohle sobre la delinqüència a Andorra durant la primera meitat del segle XVII (2008), Albert Botran (*Introducció a la història dels Països Catalans*, 2014), M. Àngels Sanllehy (*Les respostes de la Val d'Aran als qüestionaris de Francisco de Zamora*, 2014) o Manuel Ardit (*Els homes i la terra del País Valencià: segles XVI-XVIII*, 2016). Així mateix, constà explícitament com a assessora de múltiples articles i llibres de divulgació, des del món infantil fins al de la història pensada per a ser comunicada al gran públic.

TREBALL EN EQUIP I COORDINACIÓ D'OBRES COL·LECTIVES: APLEGANT ESFORÇOS

El mestratge i la generositat d'Eva Serra també es féu patent en la participació —primer— i coordinació —més endavant— d'obres col·lectives i l'elaboració de treballs en equip, uns viaranys per on és molt meritori transitar, sobretot en la recerca històrica. Aquesta acció col·lectiva en el vessant professional era consubstancial a la persona, enormement empàtica, de caràcter i convic-

cions pluralistes i assembleàries. Modestament, avui volem subratllar uns pocs d'aquests projectes col·lectius que Serra va enriquir o va coordinar: reflecteixen l'amplitud dels seus interessos i de la seva xarxa científica i personal.

Durant la segona meitat de la dècada de 1960, Serra va participar en iniciatives editorials molt ambicioses, amb tasques que avui qualificaríem com a pròpies de documentalista i de divulgadora científica, de bracet de les personalitats més destacades del país. En iniciatives com aquestes —amb les editorials Salvat, Edicions 62 o amb *Gran Enciclopèdia Catalana*, potser la més significativa—, Serra enfortí les seves habilitats per posar en comú des de la discrepància, intentar convèncer i transigir, acceptar el parer i l'arbitratge de tercers.

Al tombant dels anys 1990 Eva Serra coordinà i redactà la introducció del llibre col·lectiu *La revolució catalana de 1640*, editat per Crítica l'any 1991 —ja hem parlat del seu interès per la Guerra dels Segadors i la lectura revolucionària que donà a la mobilització popular i la implicació institucional que seguí al Corpus de Sang—. L'obra comptà amb estudis de col·legues plenament consolidats com Joaquim Albareda, Agustí Alcoberro, Joaquim M. Puigvert, Núria Sales, Xavier Torres Sans i Josep Maria Torras i Ribé, i també de Jordi Olivares i Jordi Vidal i Pla, dos estudiosos que havien fet de la mà de Serra els primers passos en el món de la recerca.

Durant els anys 1990, amb la vista alhora fixada en l'alta recerca i la divulgació històrica, va dirigir amb Xavier Torres Sans l'equip d'historiadors del volum quart —aparegut el 1997— de la *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, d'Enciclopèdia Catalana, dedicat a la crisi institucional i el canvi social dels segles XVI i XVII. Durant la dècada següent, Serra coordinà el volum dedicat a l'edat moderna —el tercer d'un total de quatre— de la *Història agrària dels Països Catalans*, dirigida per Emili Giralt i coordinada per Josep M. Salrach. Aquesta obra ens sembla destacable en tant que apropà dues passions clau de la recerca de Serra, la història agrària i l'àmbit politicocultural comú dels pobles de parla catalana. Quinze autors —millor dit, quinze primeres espases— de l'especialitat hi resseguien continuïtats i canvis respecte de l'edat mitjana pel que fa a estructures jurídiques, socials i econòmiques —nous paràmetres de feudalitat o grups en ascens de difícil encaix estamental— i pel que fa a tècniques i cultius. Gairebé com a clausura del volum, Serra hi ubicà un breu text sobre representació de municipis rurals a les Corts tot relativitzant —sense desmentir-lo radicalment, és clar— el dèficit de vida política i representativitat institucional del món rural que la historiografia havia denunciat sense matisos.

JOSEP CAPDEFERRO, IMMA MUXELLA, MIQUEL PÉREZ LATRE,
JOAN PONS ALZINA I M. ÀNGELS SANLLEHY

Enllaçava, així, amb un altre projecte col·lectiu que impulsava simultàniament: l'edició dels processos de les Corts catalanes de l'edat moderna.

Les recerques d'Eva Serra l'havien dut a la convicció de la necessitat de difondre el contingut dels processos de les Corts catalanes de l'edat moderna —les de l'edat mitjana havien estat editades dècades enrere amb major o menor encert per la Real Academia de la Historia i la col·lecció de documents inèdits de l'ACA, vulgarment coneguda com a CODOIN. El Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya donà cobertura a aquesta iniciativa a través de la col·lecció «Textos Jurídics Catalans», coeditada amb el Parlament de Catalunya a partir de 2005.

Durant dues dècades, Eva Serra va coordinar un equip que fluctuà entre cinc i deu persones per fer l'ampli ventall de tasques, sovint invisibles al gran públic, que hi ha rere aquest tipus de projectes, que van des de la tria de la documentació que es transcriu fins a la redacció d'estudis introductoris, passant per curoses transcripcions i revisions per part de diferents persones, per aquella màxima que quatre ulls hi veuen millor que dos —i sis millor que quatre. Volem destacar diverses coses de la coordinació de Serra: la sensibilitat per seleccionar col·laboradors experts, tant de dins com de fora del sistema universitari, que estimessin la documentació que transcrivien; la generositat amb què compartia amb ells els trets del parlamentarisme històric i altres institucions representatives de Catalunya; la discreció i alhora ferma amb què dirigia l'equip —els punts a tractar que proposava a les reunions trimestrals reflectien una balança ben equilibrada entre dinàmiques horitzontals i verticals, pròpia d'un autèntic mestre—; la comprensió envers els membres de l'equip i els atzars de les seves circumstàncies personals; la lleialtat amb què els defensava davant les institucions, també en qüestions aparentment menors com és ara batallant perquè els seus noms constessin de la manera més preminent possible en els volums editats; la seva tenacitat per repartir joc i cedir a diferents membres de l'equip l'honor i la responsabilitat de redactar els estudis introductoris —uns estudis que, sota la seva coordinació, mai no van ser mers davantals de presentació de la documentació transcrita, sinó autèntiques obres de síntesi que s'haurien pogut publicar perfectament com a articles científics autònoms en revistes capdavanteres. Sota la seva coordinació, el popularment anomenat «equip de Corts» va publicar nou volums: a) cinc de la Cort General de Catalunya —en el marc de la Cort General de la Corona d'Aragó— celebrada a Montsó-Binèfar l'any 1585 (volums 18-22 de «Textos Jurídics Catalans»), el procés del protonotari, el del

braç eclesiàstic, el del braç militar o nobiliari, el del braç reial o de ciutats, viles i llocs i un volum addicional amb índexs i material complementari; b) les actes de la Junta General de Braços de Catalunya de 1713, celebrada a la recta final de la Guerra de Successió pel tron de la Monarquia Hispànica; c) els processos del braç eclesiàstic i del braç militar de la Cort General de Catalunya presidida per Carles III —l'arxiduc Carles d'Habsburg— a Barcelona els anys 1705-1706. Malauradament, el traspàs impedí a Serra veure imprès el braç reial d'aquesta darrera Cort General, del qual va deixar escrit i revisat l'estudi introductor, el volum dels índexs i el material complementari també de 1705-1706 i el procés de les Corts de 1480-1481 presidides per Ferran II, que es troben en fase molt avançada d'edició.

Eva Serra va coordinar un altre equip d'investigadors, aquest cop finançats per l'Institut d'Estudis Catalans, dedicat a l'edició dels llibres de l'ànima —llestes d'homes insaculats d'entre els quals s'extraurien a sort els que ostentarien càrrecs— de la Diputació del General¹⁹ i de l'antic Consell de Cent barceloní —per a aquest darrer, els resultats estan pendents de publicació. Impulsà aquesta tasca des de la convicció ja apuntada que l'estudi de l'acció de les institucions no tenia sentit si no se'n coneixia la base social i la representativitat, molt més àmplia del que molts havien sostingut.

El darrer gran treball científic en què s'aventurà en equip —millor dit, en tàndem, juntament amb Josep Capdeferro— fou l'estudi del Tribunal de Contrafaccions de Catalunya, clau de volta del constitucionalisme històric català, que no veié la llum fins a principis del segle XVIII i, per tant, tingué una existència molt efímera —fou abolit pel Decret de Nova Planta, amb la resta de les institucions representatives catalanes. En el curs de les seves respectives recerques individuals, tant Capdeferro com Serra havien topat amb algun imprès relatiu a aquest tribunal i n'havien copsat la rellevància juridicopolítica. En comprovar que tenien aquest focus d'interès comú, van presentar el projecte a un concurs d'idees per commemorar el Tricentenari de la pèrdua de les llibertats catalanes a la Guerra de Successió i van obtenir la confiança del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. La compenetració i alhora complementarietat dels dos autors es va materialitzar en dos volums científics i un llibre divulgatiu,

19. Eva SERRA [coord.] (2015), *Els Llibres de l'ànima de la Diputació del General de Catalunya (1493-1714)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2 vol.

JOSEP CAPDEFERRO, IMMA MUXELLA, MIQUEL PÉREZ LATRE,
JOAN PONS ALZINA I M. ÀNGELS SANLLEHY

que fou objecte de reedició l'any 2017 amb un pròleg de Josep Fontana.²⁰ Eva Serra estimà tots i cadascun dels casos portats davant del Tribunal de Contrafaccions perquè s'hi feia visible amb nitidesa la defensa del dret català —sobretot les normes pactades en Corts—, per part d'una jurisdicció mixta i completament paritària amb tres jutges del rei i tres de la comunitat política catalana. Tanmateix, els casos que duïen incorporat un conflicte de sobirania entre la terra i la Corona —els relatius a Arnold Jäger o el que s'instruí contra Baltasar Oriol sobre la percepció indeguda de drets de segell— foren, amb diferència, els que l'apassionaren més i aguditzaren al màxim el seu finíssim olfacte d'investigadora i la seva excepcional capacitat interpretativa.

Va ser de justícia que una persona sàvia que havia dedicat tants esforços a les fonts del dret i a la història institucional del país rebés el Premi Justícia l'any 2008 de la mà de l'Honorable Consellera de Justícia de la Generalitat de Catalunya Montserrat Tura. A fe que Eva Serra, per les seves conviccions, confiava poc en les institucions com a motor de canvi social. Concretament, pel que fa a la Generalitat catalana contemporània, lamentava el desencert d'haver calcat a escala autonòmica un model d'administració que considerava caduc, aliè a la tradició de societat civil del país i manifestament insuficient per satisfer l'aspiració d'un autèntic autogovern.

UNA INTEL·LECTUAL AL SERVEI DEL PAÍS I LA SOCIETAT

Eva Serra va estar al servei de les entitats i les associacions professionals que portaven a terme projectes historiogràfics del país i per al país. Va formar part del consell de redacció fundador de la revista *Estudis d'Història Agrària* (1978) i es va incorporar al de *Recerques* el 1988, essent-ne una membre molt activa, redactora d'un gran nombre de ressenyes de llibres. Per enfortir *Recerques*, fundada pels malaguanyats Josep Termes, Joaquim Molas, Ernest Lluch,

20. JOSEP CAPDEFERRO; EVA SERRA (2014), *La defensa de les constitucions de Catalunya: el Tribunal de Contrafaccions (1702-1713)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2a ed. [2017], Barcelona, Rafael Dalmau. JOSEP CAPDEFERRO; EVA SERRA (2015), *El Tribunal de Contrafaccions de Catalunya i la seva activitat (1702-1713)*, Barcelona, Generalitat - Parlament de Catalunya; JOSEP CAPDEFERRO; EVA SERRA (2015), *Casos davant del Tribunal de Contrafaccions de Catalunya (1702-1713)*, Barcelona, Generalitat i Parlament de Catalunya.

Josep Fontana i Ramon Garrabou el 1970, es va crear l'associació amb el mateix nom el 1996 de la qual, després d'ocupar vocalies, va arribar a ser presidenta, càrrec que ocupava quan li esdevingué la mort. Així mateix va ser membre de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, entitat en la qual va donar la lliçó inaugural de 1995 amb la conferència «Ferran Soldevila: la persona i l'historiador». També va fer contribucions valuoses al butlletí de la Societat, on es publica aquest obituari. Així mateix, va formar part del consell assessor de la revista *Afers. Fulls de recerca i pensament* des del primer número (1985).

L'any 2002 va ingressar com a membre numerària de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans —el 27 de novembre de 2003 va llegir-hi el discurs d'ingrés, titulat «Les Corts catalanes, una bona font d'informació històrica». Sempre va demostrar absoluta lleialtat i generositat envers la institució, amb una participació activa i dinamitzadora. El dissabte 10 de setembre de 2016, amb motiu de l'Onze de Setembre, va fer al pati de l'Institut la conferència «Història i política en el passat i en el present». El 8 de setembre de l'any previ al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona havia impartit una altra conferència commemorativa de l'11 de setembre, de major projecció institucional, titulada «La potencialitat democràtica de la Catalunya històrica». S'havia sentit molt honorada amb aquest encàrrec.

No li calien, emperò, entorns oficials ni solemnes per desenvolupar el seu mestratge. Des de la seva participació als cursos de la Universitat Catalana d'Estiu a Prada fins a l'Ateneu Barcelonès, passant per les activitats organitzades per l'Associació de Mestres Rosa Sensat o entitats culturals o socials de nivell local de Catalunya, del País Valencià o de la Catalunya Nord, Eva Serra prodigava el coneixement amb la mateixa generositat fos quin fos el seu públic. Definia i defensava la funció social de l'historiador i la seva implicació social i política. La tasca de divulgació històrica que dugué a terme fou incansable arreu dels Països Catalans²¹ —el seu marc nacional. També posà al servei de la societat la seva envejable capacitat lectora, tot exercint com a membre de jurat de premis

21. Marc nacional objecte d'un debat força encès amb participació d'historiadors, segons deia: «Vull recordar el primer Encontre de Ciències Humanes i Socials celebrat a Perpinyà el març del 1976 i les Jornades de Debat sobre els Països Catalans celebrades a Barcelona l'octubre del mateix any». «Eva Serra: la funció de l'historiador, ara i aquí», *L'Avenç*, núm. 52, setembre de 1982, p. 63-65.

JOSEP CAPDEFERRO, IMMA MUXELLA, MIQUEL PÉREZ LATRE,
JOAN PONS ALZINA I M. ÀNGELS SANLLEHY

de caire històric o del camp de les humanitats en general. Amb la diligència i la puntualitat que li eren pròpies, durant les darreres setmanes de la seva malaltia no escatimà esforços per valorar les obres presentades a la darrera edició dels Premis Ferran Soldevila de biografia, memòries i estudis històrics, lliurats per la Fundació Congrés de Cultura Catalana.

Els darrers anys, amb motiu de les commemoracions de la Guerra de Successió, el Tractat dels Pirineus i dels debats historiogràfics que esperonava el camí de Catalunya cap a l'autodeterminació, va participar en un gran nombre de congressos i trobades, essent les seves aportacions cabdals i referents pels estudis a venir. Cal destacar-ne, entre moltes altres, «Una alternativa nacional sota l'aparença de conflicte dinàstic» (presentada el 2005 i publicada el 2007),²² «El Tractat dels Pirineus: Catalunya, un sol poble i dos destins» (presentada el 2009 i publicada el 2010)²³ o «El poder local català: d'universitats (1706) a ajuntaments (1718)», presentada el 2014 i publicada l'any següent.²⁴

Per als que hem escrit aquestes ratlles i molts altres amics, acadèmics, lectors i admiradors d'Eva Serra és un deure impulsar la publicació i la difusió de la seva immensa obra, tant científica com divulgativa, sobretot la dispersa o menys accessible. En aquest sentit, ha obert camí la publicació per part d'Eumo Editorial d'un recull d'articles seus, amb un pròleg de Josep Fontana, traspasat dos mesos després que ella. Queda així, segellat per a la posteritat, l'estretíssim vincle intel·lectual i afectiu que van tenir en vida, per sobre de —i potser gràcies a— dissensions polítiques pròpies de dues persones fermes i sàvies que van viure amb plena responsabilitat i ple compromís temps molt complexos. El present i el futur tampoc no serà fàcils, menys encara sense el seu guiatge.

22. Eva SERRA (2007), «Una alternativa nacional sota l'aparença de conflicte dinàstic», a *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707). Actes del Congrés celebrat a Barcelona del 3 al 5 de novembre de 2005*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya - Museu d'Història de Catalunya.

23. SERRA, E. (2010), «El Tractat dels Pirineus: Catalunya, un sol poble i dos destins», a Òscar JANÉ [ed.], *Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció. Actes del congrés [celebrat a] Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, p. 345-359.

24. Eva SERRA (2015), «El poder local català: d'Universitats (1706) a Ajuntaments (1718)», a Joaquim ALBAREDA; Antoni ALCOBERRO [coord.], *Actes del Congrés Els tractats d'Utrecht: clarors i foscors de la pau, la resistència dels catalans, 9-12 abril de 2014*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya - IUHJVV, p. 351-360.